

EL RODAMÓN DE CALELLA MARTÍN FELIU DAVANT DE LA INQUISICIÓ. S XVIII.

Antoni Llamas i Mantero.

1. Introducció.

En aquest treball assistirem a les vicissituds per les quals va passar Martín Feliu davant de la Inquisició, veurem els seus actes, les seves paraules i actituds que el van portar a ser denunciat i, com a conseqüència, va haver de presentar-se davant del Tribunal.

D'altra banda, farem una aproximació al món de la marginalitat per poder emmarcar millor la vida del personatge, de la societat i el temps que li va tocar viure.

I per últim, assistirem al procés amb les declaracions dels testimonis i l'actuació de l'aparell inquisitorial al llarg de la instrucció del procés i les seves conclusions.

2. Aproximació al tema de la marginalitat i la pobresa.

No resulta gens fàcil definir el concepte de pobres, ja que és un factor dinàmic al llarg del temps; les oscil·lacions econòmiques, les crisis de subsistències, les guerres, les epidèmies, les crisis demogràfiques actuen com un factor desenvolupador i marcador de la pobresa.

També tenim factors humans inherents a la persona: situacions de malalties, de malformació física, de vellesa, de viudetat, d'orfanat, etcètera, que faran que aquestes persones disposin de recursos materials molt limitats.

Però, per delimitar una mica el camí, cal dir que el pobre del segle XVIII era aquell que, tot i tenint feina, ja sigui al camp o a la ciutat, vivia amb una migradesa de recursos que el portaven a viure al dia sense possibilitat, en general, de millora tant econòmica com social.

Evidentment, no podem uniformitzar tot el col·lectiu; hi ha gradacions evidents: tenim els pobres amb certs recursos, els pobres de solemnitat; els indigents, amb característiques que marquen diferències notables dintre del mateix grup.

És clar que estem parlant de la pobresa no volguda; aquell que escull la pobresa com a mode de vida és valorat dintre de la societat, ja que reflecteix, a les clares, uns valors netament cristians i, com a seguidor públic de Jesús, és, per tant, valorat i respectat. Aquells que no tenen un altre remei són vistos en el si de la societat com un perill, principalment a les ciutats. El pobre o el pidolaire urbà és un personatge perillós, no té un nucli familiar que el pugui socórrer. A més, pot portar epidèmies, ja que bruteja, és viciós, és un focus de baralles i disturbis, és vist com una càrrega i un paràsit que res aporta al benestar de la societat. Si visualitzem els pobres podem incloure els camperols, artesans, criats, baix clergat, vídues, orfes, nenes i nenes que treballaven com a criats o aprenents, i tota la resta de persones que no pertanyen als grups privilegiats i que, per la seva pròpia feblesa, poden caure en l'atzucac que conforma l'estament dels pobres.

La marginalitat és pot aplicar a tota la sèrie de casos citats anteriorment, que portaven una persona a la pobresa. La marginalitat tampoc és un grup homogeni, no és el mateix el que cau en una marginalitat econòmica ocasional i se'n pot sortir, que aquell que mai no tindrà els recursos necessaris per evitar-la al llarg de tota la seva vida. Per tant, podem incloure dintre del col·lectiu de marginats aquells que la mateixa societat fa fora, així com aquells que ja funcionen al seu marge. Aquí sorgeix el tema de les minories com són: els jueus, moriscos i gitanos, que podem situar com a grups que al llarg de la història han quedat marcats dintre d'aquesta marginalitat, ja sigui per factors religiosos, econòmics o jurídics, entre d'altres. En els grups de marginació enquistada podem anotar les prostitutes, rodmons, delinqüents, orfes i els esclaus, de manera més o menys visible, ja que cal recordar que fins al 1870 l'esclavitud va ser tolerada, any en què es va abolir. No podem oblidar els grups més heterogenis, com són: els bruixots i bruixes, fetillers, endevinadors i un llarg etcètera.

Respecte al paper de la dona dintre del si de la societat, podem dir que també formaven part d'aquests dos grups, però caldria destacar que, el seu paper primordial era el de la supeditació a l'home, ja sigui en la casa, en el món laboral o en el religiós; com és evident, escapaven les dones privilegiades per raó de la seva fortuna o familiatura.

Com a resposta a tot aquest món, tindrem les cases de beneficència, on es recollien aquests col·lectius de pobres que no ho eren per voluntat pròpia; fem aquesta distinció d'aquells que els anava bé anar pidolant i la seva actitud ociosa. Aquestes cases intentaràn inserir en el món laboral aquestes persones i donar-los una oportunitat de millora per mitjà del treball, com per exemple, la Casa de Misericòrdia de Barcelona, ja fundada al 1583. També els hospicis on no només es recollien orfes, sinó també homes i dones de qualsevol edat i també malalts. A més de totes les obres Pies que feia la mateixa Església per poder reconduir les situacions d'aquestes persones.

3. El procés Inquisitorial contra Martín Feliu.

«El Inquisidor Fiscal de Barcelona contra Martín Feliu alias Pastor Antonio, natural de la Villa de Calella, Obispado de Gerona, de edad de 17 a 18 años, sin oficio, ni estado, por proposiciones blasfemas y hechos hereticos. Biene en plenario con boto siguiente.

Tuvo principio esta causa en el 3 de marzo de este año, por declaración que hizo del reo por descargo de su conciencia Francisca Crabell de estado viuda, vecina de Barcelona de 31 años. Diciendo habia 8 dias que hallandose la denunciante en casa de Maria Garcia de oficio bendedora, llegando a esta casa vio a un muchacho de 11 o 12 años cuyo nombre y apellidos no recordaba la testigo dixo a presencia de la citada M^a bendedora que este Reo quando jugaba naipes daba de palos a una cruz que habia frente de la Iglesia de los Capuchinos; que con esta ocasion dijo la denunciante a esta Rebendedora que este Reo que quando faltaba increpaba y blasfemaba mucho de Dios, y que era ser hombre que reune malas costumbres tanto que habia estado preso en la torre de las Pulgas.

Examinada dicha rebendeora dicha Maria Garcia Vragan de estado casada de 33 años dijo que el reo de deprabadas costumbres tanto que habia hechado a perder a su hijo de esta testigo llamado Bicente Vragan y a otros 2 muchachos que zitó. Y consta no han podido ser habidos para examinarse, que acia esto, asimismo a este su hijo les vio la testigo que decia muchas blasfemias y executaba muchas acciones hereticas como era apedrear las imagenes y dar de palos a una Cruz (...) contestaba a la testigo que lo sabia tambien un cojo llamado Grapillo o Josep Serra.»¹

En aquest primer moment inicial del procés, ens delimita el personatge, un jove sense ofici, solter, amb sobrenom i acusat de proposicions blasfemants i fets herètics. La primera declaració ve donada per la delació de Francisca Crabell. Declara els fets que ha fet l'acusat, del qual no sap ni el nom, que es dedica a picar amb un pal una creu, i dir blasfèmies de Déu. El que no deixa de ser curiós és que aquesta dona li atorga una edat de dotze a tretze anys; això ens pot indicar que el desenvolupament físic de l'acusat no es correspon amb l'edat que li marca l'inquisidor fiscal, que és entre disset i divuit anys. Bé per les mancances i penúries de la seva vida o bé només per una herència biològica. A més, és un jove perillós, no només pel que ha declarat, sinó que sap que té uns costums poc adients fins al punt d'haver estat empresonat. L'inquisidor crida a la segona dona Maria Garcia, que no només reafirma la declaració anterior, sinó que considera Martín Feliu tan negatiu que ha fet anar pel mal camí el seu fill, amb la qual cosa es veu afectada directament a nivell familiar, i, fins i tot a altres nois, amb el que queda pales la mala influència del personatge. I per donar força a la seva declaració, posa per testimoni un coix.

També cal incidir com es va configurant el grup de rodamons; fins i tot, dos dels personatges tenen sobrenoms, ja sigui l'acusat, Pastor Antonio o bé el coix, Grapillo, això ens pot indicar que estan fora del que anomenariem la societat convencional.

Seguirà d'interrogatori el fill de Maria Garcia per tal de concretar els fets de la següent manera.

«Examinado el citado Bicente hijo de la antecedente sin oficio de edat 17 años. En la 1ª formal de que en las dos de que habia conocido a este testigo, dice que un dia vio que queriendo en una ocasion arrancar una piedra y no pudiendo por lo arraigada que estaba, dixo el Reo que a pesar de Dios la habia de arrancar, y que en efecto la arranco y la tiro a una imagen que habia en la Capilla de la Pescaderia de aquella Ciudad y la toco, que dixo que tiro otra piedra a dicha Santa Imagen aunque no la toco, y que esto habia poco mas de dos meses que lo executo el Reo, que jugando a naipes y perdiendo le oyo decir se enunziaba a Dios, que en de “Alma” de Dios de los Santos y de la Virgen, boto a la ostia Consagrada a los santos y maldito fuese el santo que le citaba, y que a tenor otras blasfemias con que escandalizaba, que habia veces y que era le mismo motibo de perder en el juego bio a este reo dar de palos a una Cruz que habia frente de la Iglesia de los Capuchinos de aquella ciudad que habia 20 dias que subiendo el reo a jugar a la torre del Berdugo dijo que el Demonio le sacaba de la torre y en haber de bajar no bolberia a subir mas, y que habiendo perdido tambien en esta ocasion le oió “Acoger y renegar” del alma de Dios y de los santos botando y maldiciendo; sin que la mayoria de las ocasiones que le ha oido blasfemar le ubiese notado al Reo otra cosa que el enojo de perder en el juego y sin que le hubise bisto tocado del bino.»²

El testimoni, a part de reafirmar el que havia dit la seva mare, introdueix tres temes més. D'una banda, matisa les blasfèmies i imprecacions que fa contra Déu, la Verge i els Sants als quals invoca sense gaire respecte i en to amenaçador. En segon lloc, el disculpa més o menys dient que tot era degut al malperdre que tenia quan jugava a les cartes, tot i que no es pot disculpar ja que no anava begut i, per tant, era conscient de tot el que deia. I el més perillós és l'invocació que fa del Diable quan perd a les cartes en la torre del “Berdugo”, ja que es fica en terrenys força perillosos, tot i que en aquestes alçades del segle, el tema del Diable ja estava molt a la baixa.

El fiscal voldrà tenir més proves de les declaracions que han fet els testimonis anteriors i demanarà la recerca dels altres nois que acompanyaven l' encausat, però sense gaire resultat. Aleshores Bicente citarà un altre testimoni dels fets i el fiscal el farà comparèixer tant a aquest com al coix Grapillo.

«Y aunque este testigo dijo que contestase a los 2 mismos muchachos citados por su Reo, no han podido ser habidos, per si otro que es Antonio Llorach, natural de Cerbera asistente de la Pescaderia de la dicha ciudad de Barcelona de 16 años. Dixo que por las carnestolendas de este año, bio que este reo tiro 3 piedras a una imagen que hay dentro de la Pescaderia y que una de ellas toco su peana, que esto lo executo por haber perdido en el juego y que mirando a dicha santa imagen decia el Reo, baja traïdora te tengo que matar. Que por el tiempo que hacia que conocia al Reo, le habia oido decir jurar de

Dios de los Santos y de la Virgen, botando por Dios consagrado que maldita fuese la sangre de todos los santos, que maldito fuese Dios, que el Reo era mas que Dios, lo que le tenia oido el testigo mas de 20 veces y que al arrancar la piedra ya dicha le oio tambien. (...) sin que en mas ocasiones le hubiese visto tocado del vino.

El 3 y otro testigo citado que es el Grapillo o Josep Serra de estado casado sin oficio de edad 35 años hace dias haber oido al Reo en las ocasiones de perder en el juego jurar i blasfemar de Dios y de los santos y tambien boto a ese maldito que saca el santo y que maldita sea la corona de Dios y que el reo era mas que Dios y otras blasfemias semejantes a las referidas.»³

En aquestes dues declaracions, reafirmen els temes imputats, les blasfèmies contra Déu, la Verge i els sants, el llançament de pedres a les imatges, i també els insults al mossèn de la parròquia que treia el sant. Davant de la claredat de les proves, l'inquisidor fiscal enviarà, al qualificador de la Inquisició, la documentació per al seu estudi per tal d'emetre la qualificació de les expressions i actes de l'encausat.

«La sentencia en sumario dada por el Señor Calificador de conforme con lo dicho y hechos expresados eran blasfemias y echos hereticas y el Reo sospechoso de vehementi. En cuio estado por auto del Consejo de la Inquisición de que a este se confian el boto del tribunal que este Reo fuese preso en su casa y quedar con que despues de la acusacion y sus resuestas se bolbiese a Calificar.»⁴

El qualificador de la Inquisició era un càrrec important en el si d'aquesta institució. Es dedicaven a qualificar si les paraules o fets de l'encausat eren o no heretgia. El càrrec no era remunerat, amb la qual cosa no era una feina massa cobejada dintre del mateix tribunal.

D'altra banda el qualificador ja posa en clar que les expressions de l'acusat eren blasfèmies va dir:

«La Iglesia considera la injuria a Dios como un pecado mortal en sí, como el ultraje que la criatura que nace de su Creador y sólo se da una circunstancia atenuante que es el hecho de que las palabras blasfemas sean pronunciadas sin intención, sin desprecio, por convención de la lengua. En este caso se considera pecado venial. Se puede blasfemar atribuyendo a Dios imperfecciones que no tiene, hablando con desprecio de las obras divinas, rebajando la divinidad al nivel de criatura, o tambien elevando la criatura al nivel de Dios. Bajo la ley mosaica el blasfemo debía ser castigado con la pena de muerte, en cambio la Iglesia concede el perdón a los que cometen este pecado grave.

Pero si existe el perdón para la blasfemia, no lo hay para la blasfemia contra el Espíritu Santo, ya que este pecado está considerado como el más grave y es el único que Jesucristo ha declarado irremisible, el único que es de hecho definitivamente mortal.»⁵

Respecte al fets herètics, és a dir, l'heretgia és considerada per l'Església com una doctrina contrària als dogmes de la mateixa Església. Aquests dogmes són les veritats revelades i recollides als textos sagrats, ja sigui la Bíblia o el Nou Testament, a la mateixa tradició, a les resolucions d'un concili o a les declaracions ex-cathedra del Sant Pare.

Dintre dels dogmes que s'aprenen per iniciació, un dels més importants és el de fe, és a dir, el donat per Déu i que marquen la categoria de cristià.

En l'acusació de sospitós de vehementi, ens endinsem en el tema del reconeixement per part de l'acusat dels seus errors herètics per poder ser reconciliat i retornar al si de l'Església de la qual s'havia separat per la seves actituds. En el cas d'aquest tipus d'abjuració, aquesta està marcada pels acusats que han despertat sospites fundades de culpabilitat i que, a més, tenen dos testimonis que han declarat contra seu.

Per tant, tenim tres delictes directes que recauen sobre Martín Feliu. Un altre aspecte a destacar és el tema de la presó; resulta xocant que, a un rodamón, se li doni per presó casa seva; en aquest cas, el tribunal es refereix que la població de Calella és considerada com a tal i d'ella no en pot sortir. El tema és que com que la Inquisició anava curta de recursos, així s'estalviava la manutenció i vigilància del presoner.

L'inquisidor Fiscal farà comparèixer Martín Feliu en diverses audiències davant el Tribunal i declarà:

«Executada la prision en 20 de setiembre pasado a la 1ª audiencia ordenada de decir su nombre, naturaleza oficio de vagamundo de edad de 17 a 18 años y darse oír y a todos sin discutir los principios de la doctrina cristiana dio el discurso de la vida en casa de sus padres hasta la muerte de estos, pero como solo tenia 12 años y despues paso a Barcelona a donde vivio de la rapiña y de sacar pescado del Altar en cuio se rompio una pierna y desde entonces anda cojo haciendo vida de mendigo. Que presume se le habia preso por una pedrada que arrojó en la Pescaderia y que no sabia si toco en un quadro de un santo que hay, aunque le dijo a este Reo un muchacho llamado Vicente que jugando y perdiendo le oio decir al Reo que si tuviera un pretexto le azotaria pero no le havia de ganar fue falso, que lo que este Reo dijo que balgame la Virgen que como azotaron a este santo no pueda yo ganar una bez.

En la 2ª Audiencia añadió que tirando pedradas a un muchacho de cuio nombre no se acordaba, ocultandose el otro con una cruz que hay delante de la Iglesia de los Capuchinos dio en la misma cruz, pero esto lo hizo con la referida casualidad.

En la 3ª Audiencia añadió que un dia jugando a los naipes y perdio y enfadado y colerico dixo este Reo que si tuviese un palo le azotaria. Que por 3 distintas noches iendo con otros muchachos bagamundos y de bida estropeada diciendo al Reo si tirarian alguna piedra a imagenes de Santos que hay en las esquinas, dixo este Reo 2 o 3 becas a 2 o 3 de estos Santos solo que hacer lo

que decian sin reflexion a lo que romper las lamparas que suele haber arrojandole a tales excesos su misma consideracion de mala conciencia y descarriada vida y la de sus compañeros, dejando todos de oír misa de todos los días que fuera de este no habia cumplido con la Parrochia.»⁶

Com podem veure per les declaracions de l'acusat, el noi és prou espavilat com per trobar respostes a totes les acusacions que li fa el fiscal. Fins i tot relata la pobra vida que ha tingut d'orfe i la duresa d'aquesta vida i les males companyies que li han conduït a la situació actual.

En vista d'això, l'inquisidor fiscal nomena un vetllador per a l'acusat. Tenint en compte que és menor d'edat, la mateixa Inquisició proveïa d'un adult que vetllés pel noi, que l'acompanyés i que posteriorment donés referències de tot el que feia o deia a la mateixa Inquisició.

«Habiendose nombrado cuidador del Reo mediante ser menor de edad comentase se ratifico en su presencia en todo lo expresado en dicha vista de oficio. A la Audiencia del Acusado confeso todos los cargos y las expresiones de ultrage que se le atribuye, se le dijo que a Nuestra Señora la habia llamado bruja traïdora te tengo que matar porque siempre me hace perder, que no se acordaba de tal cosa que dichas blasfemias las proferia el Reo colerico en ver que perdía el juego y otras veces fuera del juego por su perbersa inclinacion ante la mala crianza y perores compañías, sin refelexion, sin tener mala intencion, ratificado en esto lo apercevia de su cuidador y habiendo comunicado con su letrado imploro la clemencia del Tribunal atendiendo a las razones dichas.»⁷

Com és evident, amb la recomanació de l'advocat d'ofici que li havia donat el tribunal, Martín Feliu demana la clemència del tribunal; cal recordar que normalment els advocats no tenien visites prèvies amb els seus defensats i que només moments abans del judici rebien la informació pertinent; per tant, era norma comuna el declarar-se culpable i demanar la clemència del tribunal, amb la qual cosa es predisposava al mateix, a una sentència més suau per a l'acusat. A més, la declaració del vetllador juga també a favor.

«La zensura de 3 de los mismos calificadores de 5 de junio en decir conforme que atendidas las circunstancias de la mala crianza del Reo y lo que respondia a los cargos le harian en pasar la censura del sumario y que se le juzgaba solo por sospechoso de Levi en su causa dio el boto referido.»⁸

Com podem veure, la recomanació del tribunal és la millor que li pot fer només per sospitós de Leví, és a dir, una lleu sospita d'heretgia. Respecte a aquest tipus d'abjuració, hi ha tota una sèrie de passos a seguir.

«Este abjurará en público en la iglesia de la catedral, si fuera publicamente suspecto. En caso contrario, puede abjurar en el palacio episcopal o ante el

capítulo del convento de los dominicos donde reside el inquisidor, o incluso en los apartamentos del obispo o del inquisidor. (...) El abjurante promete no adscribir nunca más una herejía, diciendo que, en caso contrario, está dispuesto a sufrir las penas que fueran impuestas. Terminará con estas palabras: "¡Que Dios y Sus Santos Evangelios me ayuden!"

La abjuración se hará en lengua vulgar para que todos la entiendan. Ulteriormente, la Inquisición se expresará unos términos con el siguiente estilo: «Hijo mio, que acabas de expiar por aburación de la sospecha que legítimamente pesaba sobre ti. Ten cuidado de no volver a caer en el futuro, pues entonces serias relapso y, aunque no te entregásemos al brazo secular porque no fueses más que levemente sospechoso, se te impondrá una condena extremadamente grave. Cuida también de que, a partir de ahora, serias considerado por nada gravemente sopechoso y forzado a abjurar en consecuencia. Y después, si reincidieras dando de nuevo pretexto de sospecha, serias considerado relapso y, como tal, entregado al brazo secular para ser ejecutado..» (...) Luego el inquisidor establece y lee la sentencia, precisando claramente el nombre y la dignidad del abjurante. (...) Inmediatamente concede diez o veinte días de indulgencia a los que hayan escuchado el sermón y la abjuración, precisando que los que hayan colaborado en el asunto de la abjuración han ganado tres años de indulgencia.

Conforme a lo establecido en el concilio de Narbona, la sentencia de abjuración de levi, con los cargos y penitencias impuestas, se expondrá en público para que nadie la ignore. Si el abjurante sabe escribir, firmará el texto de abjuración.

Finalmente, advertid que no se trata de penas sino de penitencias: no se pueden imponer penas al que era levemente sospechoso, sino únicamente penitencias, a guisa de remedios salutarios, y que seran determinadas según criterio con arreglo a la posición del sospechoso y la gravedad de la sospecha».⁹

4. Conclusió.

Com he vist al llarg del treball, en Martín Feliu era un pobre noi rodamón, orfe des de petit i coix com a resultes d'un accident quan robava peix i és detingut per la Inquisició als seus 17 anys, al poble de Calella, per delictes de blasfèmies i comportaments herètics contraris a la fe. I tot degut al seu malviure, a la seva manca de reflexió davant els seus actes com llançar pedres a una creu o a les imatges sagrades, ajudat per les males companyies d'altres rodamons, i el seu vici de jugador empedreït de cartes, que, a més, mai el feien guanyar i, com a conseqüència, el portaven a blasfemar de Déu, la Verge i tots els Sants.

Una vegada l'Inquisidor Fiscal exposa totes les circumstàncies que han donat lloc al procés, veiem que d'unes acusacions que podien haver estat molt greus per a en Martín tot queda en una lleu sospita d'heretgia, amb la qual cosa

en Martín es podia donar més que per satisfet. Només algunes reconvençions, és a dir unes penitències lleus que li servien de record per no tornar a trobar-se en el mateix mal pas, i evidentment sumat a això, el mal tràngol que li devia suposar trobar-se davant del Tribunal i la possible condemna que li podia caure.

Normalment als sospitosos de leví, com és el cas d'en Martín Feliu, se'ls aplicava una reclusió temporal en un convent o monestir per reconduir la seva fe, o també un desterrament d'on havien comès el delicte o una pena pecuniària, que, en aquest cas, quedaria descartada, ja que el nostre protagonista era pobre de solemnitat.

El que no sabem és si en Martín va poder sortir de la seva situació, ja que realment el pou social en què es trobava era realment profund.

NOTES:

- 1.- AHN. INQUISICIÓ, 3724, Exp. 102.
- 2.- Ibídem.
- 3.- Ibídem.
- 4.- Ibídem.
- 5.- [Http://religioncatolicaromana.blogspot.co.es/2013/blasfemia-significado-biblico-blasfemia.html](http://religioncatolicaromana.blogspot.co.es/2013/blasfemia-significado-biblico-blasfemia.html)
- 6.- AHN. INQUISICIÓ, 3724, Exp. 102.
- 7.- Ibídem.
- 8.- Ibídem.
- 9.- EIMERIC, Nicolau: El maual de los inquisidores. Ed. Munchinik Editores. Barcelona.1983. Pàgs 190 a 192.

Goya: Pobreza. A: www.museodelprado.es

Goya: Por no trabajar.
A: www.museodelprado.es

Reinaldo Giudici: La sopa de los pobres.
A: Museo Nacional de Bellas Artes,
Buenos Aires, Argentina. <http://mnba.gob.ar/>